

13. HAFTA

J.J.Rousseau: Eşitsizliğin Kökeni

Rousseau'nun *Eşitsizliğin Kökeni (Discours sur l'Origine et les Fondements de L'Inégalité parmi les Hommes)* (1755) adlı eseri, "ikinci konuşma" olarak bilinir. Tıpkı, birincisi gibi, *İkinci Konuşma* da, Dijon akademisinin ödüllü sorusuna verilen yanıttır. Soru: "İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı nedir ve doğa yasası buna izin verir mi?"

Rousseau, bu soruya, toplumun mutluluk beklentileri hakkındaki yeni düşüncesi bağlamında yanıt verir. Deneme ödül kazanamaz, ama 1755'de yayımlanır. Rousseau, kitaba yönelik sert eleştirileri dikkate almaz.

Rousseau'nun bu kitabı Cenevre kentine yönelttiği bir övgüdür. Cenevre'yi adil, insani ve zengin bir toplumun en iyi modeli olarak gösterir. Burada eşitlik, özgürlük, düzen, barış ve saadet uyumlu olarak bir aradadır. (Ancak bu idealize edilmiş kente ilişkin düşünceler, daha sonradan, *Emile ve Toplum Sözleşmesi*'nin orada yakılması ile ortadan kalkar.)

İthaf yazısından sonra gelen Önsöz yazısında, insan doğasının kaynağını araştırdığını; bu doğanın bulunması için ise insanın toplum içinde yaşamasıyla elde ettiği bütün değişimleri terk etmesi gerektiğini öne sürer. İnsan ruhu, toplumda binlerce nedenden dolayı değişime uğramıştır; tanınmayacak kadar görünüşü değişmiştir. Kesin ilkelerle hareket etmenin yerini, ihtiras ve hezeyan ile kavrayış şekli almıştır.

İnsanın kendisine ve başkasına karşı olan ödevleri, akıldan kaynaklı buyruktan değil, bu doğuştan güdülerden kaynaklıdır. Buna rağmen toplumda karşılaştığımız, güçlünün "zor ve şiddet aracılığıyla zayıfları" ezmesidir. "Zihin ya birinin merhametsizliğiyle sarsılır ya da diğerinin körlüğünün matemini tutmaya başlar."

Bu başlangıç belirlemeleri, eserin sınırlarını belirler: (I) (1) Doğal insan ile (2) Yapay ya da toplumsal insan arasındaki karşıtlık; (II) (1) Doğal insana ait merhamet ve yumuşaklık ile (2) yapay insanın gösterdiği merhametsizlik ve kötülük arasındaki karşıtlık.

"Konuşma"

"İnsandan söz etmem gerekiyor; sorulan, benim de incelediğim sorun, bana, insanlara söz edeceğimi anlatıyor; çünkü, doğruya saygı göstermekten kaçınanlar, bu gibi sorunları ortaya atmazlar. Demek ki beni çağırmış bulunan bilge kişilerin önünde, insanlığın davasını güvenle savunacağım ve konuma, yargıçlarıma layık olursam kendimden hoşnut kalacağım.

İnsan türünde iki tur eşitsizlik görüyorum. Biri, doğa tarafından meydana getirildiği ve yas, sağlık, bedendeki güçler ve zeka ya da ruh nitelikleri arasındaki farklardan oluştuğu için buna doğal ya da fizik eşitsizlik diyorum.

Öteki bir çeşit uzlaşmaya dayandığı ve insanların onaması ile kurulmuş, ya da hiç değilse onlarca kabul edilmiş olduğu için buna manevi veya politik eşitsizlik adı verilebilir. Bu ikincisi kimilerinin başkaları zararına yararlandığı, örneğin onlardan daha zengin, daha itibarlı olmak ya da onlara boyun eğdirmiş olmak gibi ayrıcalıklardan ibarettir. Doğal eşitsizliğin kaynağının ne olduğu sorulamaz, çünkü bu sorunun cevabı, kelimenin tanımlamasında bulunur. Bu iki tür eşitsizlik arasında esaslı herhangi bir bağ bulunup bulunmadığı da araştırılmaz; çünkü bu, komuta edenin boyun eğenden daha değerli olmasının zorunlu olup olmadığını ve beden ya da akıl gücünün, bilgeliğin ya da erdemini hep aynı kişilerde, hem de güçleri ya da zenginlikleri ile orantılı olarak bulunup bulunmadığını sormaya varacaktır. Bu soru becerikli köleler arasında tartışılabilir ama doğruyu arayan akıllı ve özgür insanlara uygun düşmez. Öyleyse, bu *Konuşma*'da asıl konu, nedir? İleri gidiş için kaba kuvvetin yerini hukukun aldığı, böylece Doğa'nın "Kanun"a boyun eğdiği an'ı saptamak; güçlünün zayıfa hizmet etmeye ve halkın fikren rahat olmayı gerçek mutluluk pahasına satın almaya hangi mucizeler dizisi ile karar verdiğini meydana çıkarmak Toplumun temellerini incelemiş olan filozoflar hep doğa haline kadar gitmek gerektiğini duymuş, ama hiçbirini oraya ulaşmamıştır. Kimileri insanda, o durumda, haklı ve haksız kavramlarının bulunacağını varsaymakta duraksamamışlardır; bunu yaparken insanın bu kavramlara sahip bulunduğunu veya bu kavramların insana yararlı olduğunu göstermek kaygısını da duymamışlardır. Kimileri herkesin kendine ait olanı koruması doğal hakkından bahsetmiş, ama "ait olmak" sözünden ne anladıklarını açıklamamışlardır. Kimileri en güçlü olana, daha zayıf olan üzerinde bir otorite tanıyarak, hükûmetin hemen doğduğunu kabul etmişler, bunu yaparken, insanlar arasında "otorite hükûmet" sözlerinin manası var olmadan önce ve geçmesi gereken zaman üzerinde düşünmemişlerdir. Sonunda hepsi de, gereksinme, açgözlülük, baskı, istek ve gururdan aralıksız söz ederken, toplumda edinmiş oldukları fikirleri uygarlık öncesi doğal hale aktarmışlardır; vahşi insandan söz açmıştır, fakat uygar insanı anlatmışlardır. Doğa halinin varlığından şüphe etmek çoğumuzun aklından bile geçmemiştir, oysa Kutsal Kitapları okuyunca apaçıktır ki, ilk insan dolaysız olarak Allah tarafından aydınlatıldığı ve buyruklar aldığına göre kendisi bu halde değildi ve de Musa'nın yazılarına her Hıristiyan filozofun borçlu olduğu iman eklenirse, Tufandan önce bile insanların hiçbir zaman saf bir doğa halinde bulunmadığı kabul edilmelidir, taki olağanüstü bir olay tarafından yeniden oraya düşmüş oldukları kabul edilsin: Bu savunulması güç, kanıtlanması olanaksız bir durumdur. Öyleyse ise bütün olayları bir yana bırakarak başlayalım-, çünkü bunlar asıl soruna değinmez". Bu konuda girişilebilecek olan araştırmaları tarihsel gerçekler olarak kabul etmemek gerekir; bunları, nesnelerin asıl kaynağını göstermekten çok niteliğini aydınlatmaya yarayan ve fizikçilerimizin dünyanın meydana gelmesi üzerine bugün yaptıklarına benzeyen, varsayımsa ve şarta bağlı muhakeme ve yargılar olarak almak gerekir. Din, bize, yaradılıştan hemen sonra insanları doğa halinden Tanrı'nın kendisi çekip çıkardığına göre, insanların, Tanrı böyle istediği için birbirine eşit olmadıklarına inanmamızı emreder. Fakat din insanın ve onu çevreleyen canlı varlıkların niteliğinden, insanlar kendi hallerine bırakılmış olsalardı ne olabilecekleri konusunda görüşlere bakarak düşünmekten, sanılara

varmaktan bizi men etmez. Bu *Konuşma*'da istenen ve benim incelemeye giriştiğim, iste budur. Benim konum genel olarak insanı ilgilendirdiği için, bütün uluslara uygun bir dil kullanmayı deneyeceğim; daha doğrusu, bahsettiğimiz insandan gayri hiçbir şey düşünmemek için zamanı ve mekanı unutarak kendimi Atina lisesinde, jüri olarak Platon'ların ve Xenocrates'lerin, dinleyici olarak da bütün insanların huzurunda, üstatlarımdan öğrendiğim dersleri tekrarlamakta varsayacağım. Ey insan! Hangi ülkeden olursan ol, düşüncelerin ne olursa olsun, beni dinle; yalan söyleyen hemcinslerinin kitaplarında değil de, hiç yalan söylemeyen doğadan okuduğumu sandığım öykün, tarihin, iste buradadır. Ondan gelecek olan her şey doğru olacaktır.”

(J.J.Rousseau, *Eşitsizliğin Kökeni*, çev. R.N. İleri, Say Yayınları)